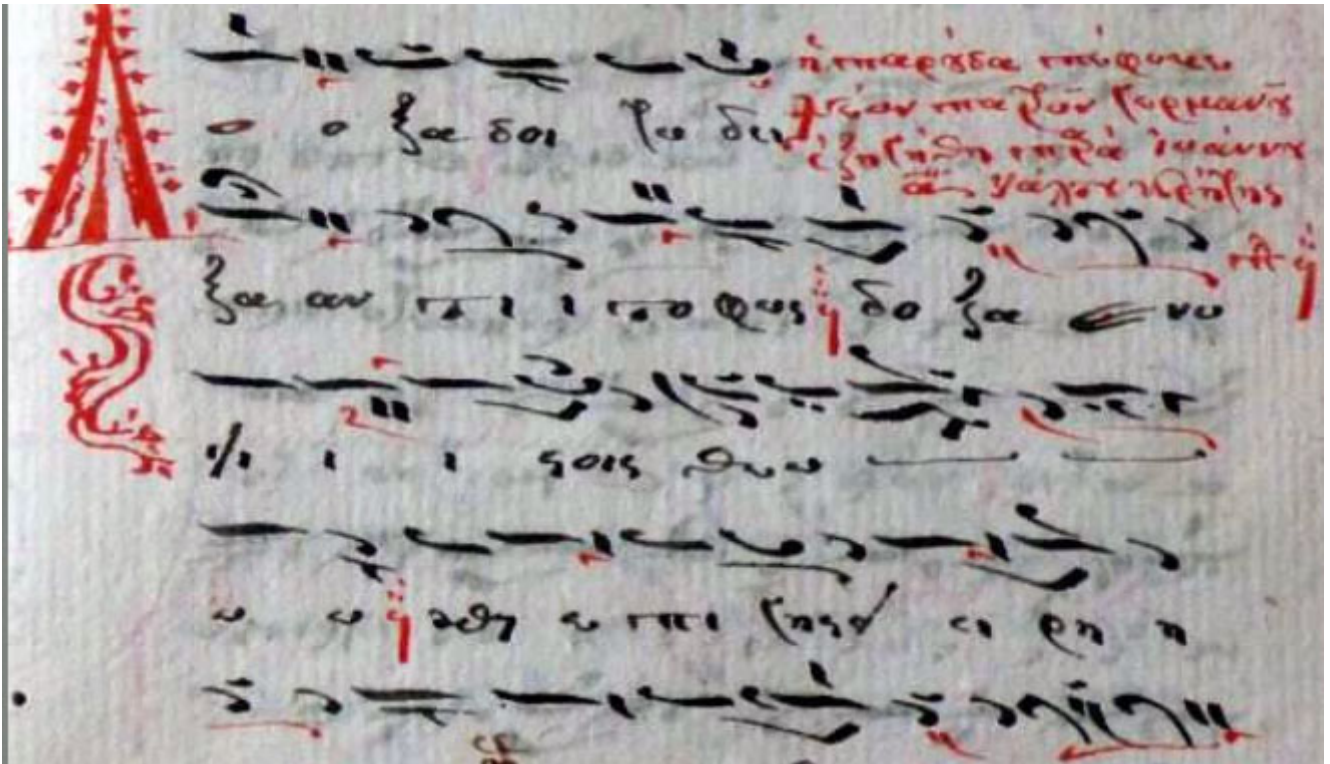

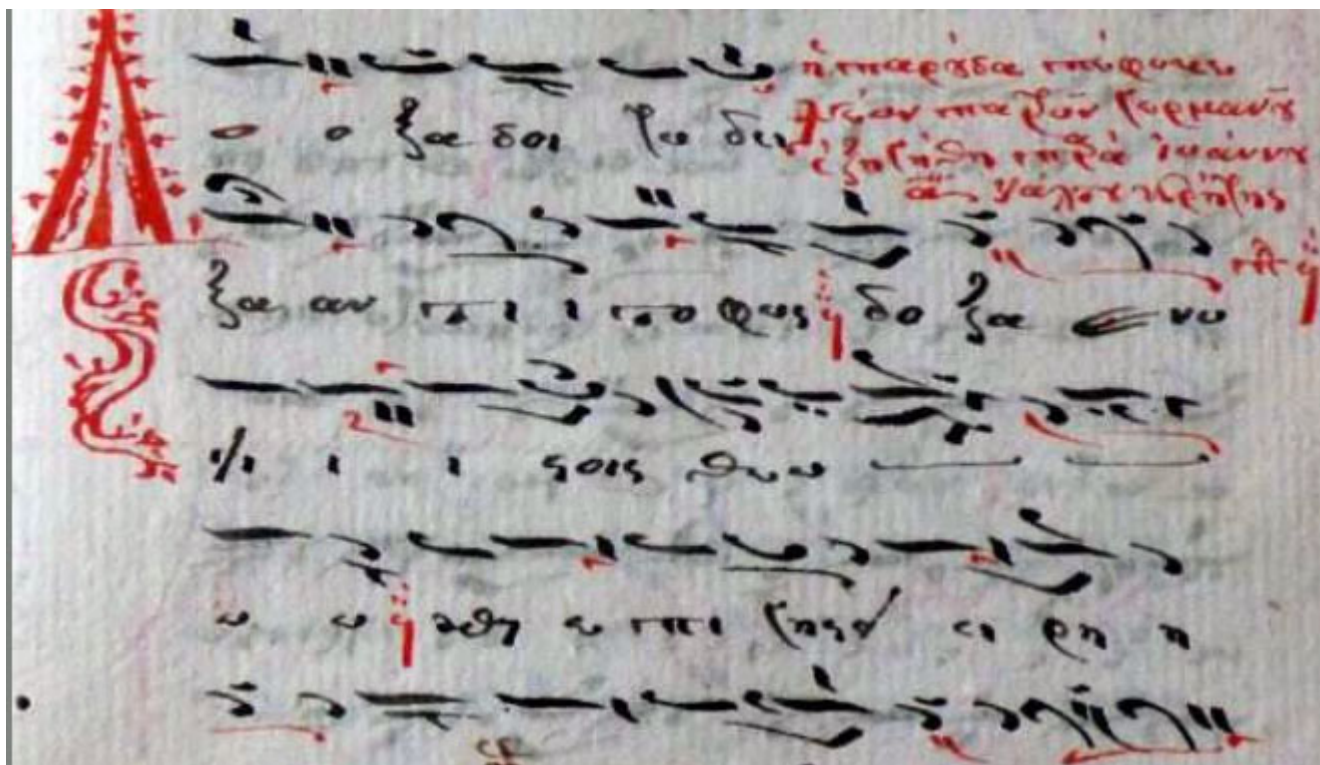
Η Δοξολογία σε ήχο πλ. α΄ του Γερμανού Ν. Πατρών και η εξήγηση από τον Ιωάννη Α΄ ψάλτη Κρήτης

/ Μουσική / Βυζαντινή Μουσική

Γεώργιος Ι. Χατζηθεοδώρου, Άρχων Μαίιστωρ Μ.τ Χ.Ε.

Ο ιζ΄ αιώνας, υπήρξε για τη μουσική της Εκκλησίας μας η αφετηρία για μια νέα άνθιση, μετά από δύο αιώνες στασιμότητας και γιατί όχι και παρακμής. Η άνθιση αυτή μας κληροδότησε θαυμαστά μουσικά δημιουργήματα και κατά ένα τρόπο οδήγησε, μέσα από αυτά, τα βήματα της Ψαλτικής Τέχνης στη σημερινή της έκφραση. Τέσσερις υπήρξαν οι βασικοί συντελεστές αυτής της άνθισης. Ο Πρωτοψάλτης της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας Παναγιώτης Χρυσάφης ο νέος, ο Αρχιερέας Νέων Πατρών, δηλαδή της σημερινής Υπάτης, Γερμανός, ο ιερέας και νομοφύλακας της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας Βαλάσιος, και ο περίφημος μελοποιός Πέτρος Μπερεκέτης, ο επονομαζόμενος και Γλυκύς.

Ο Μητροπολίτης Νέων Πατρών Γερμανός, μεταξύ των άλλων έργων του, μας παρέδωσε και τρεις πλήρεις Δοξολογίες· μία σε Δεύτερο ήχο, μία σε Τέταρτο λέγετο ήχο και μία σε Πλάγιο του πρώτου ήχο. Η μελωδικότατη σε ήχο πλ.α Δοξολογία του Γερμανού, παρά το γεγονός της συχνής ανθολόγησής της, ίσως τη συχνότερη όλων των άλλων της εποχής της, σε χειρόγραφους παλιούς κώδικες και την εξήγησή της στη Νέα Μέθοδο από τον Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα, δεν συμπεριλήφθηκε σε καμιά από τις έντυπες μουσικές συλλογές, με εξαίρεση τη χειρογραφήμένη δημοσίευσή της από τον καθηγητή Γρηγόριο Στάθη, ως μουσικό κείμενο, σε προσάρτημα της εργασίας του Η καταλογογράφηση των χειρογράφων βυζαντινής μουσικής του Αγίου Όρους, Αθήνα, 1973, στις σελίδες στ-ιη του προσαρτήματος.

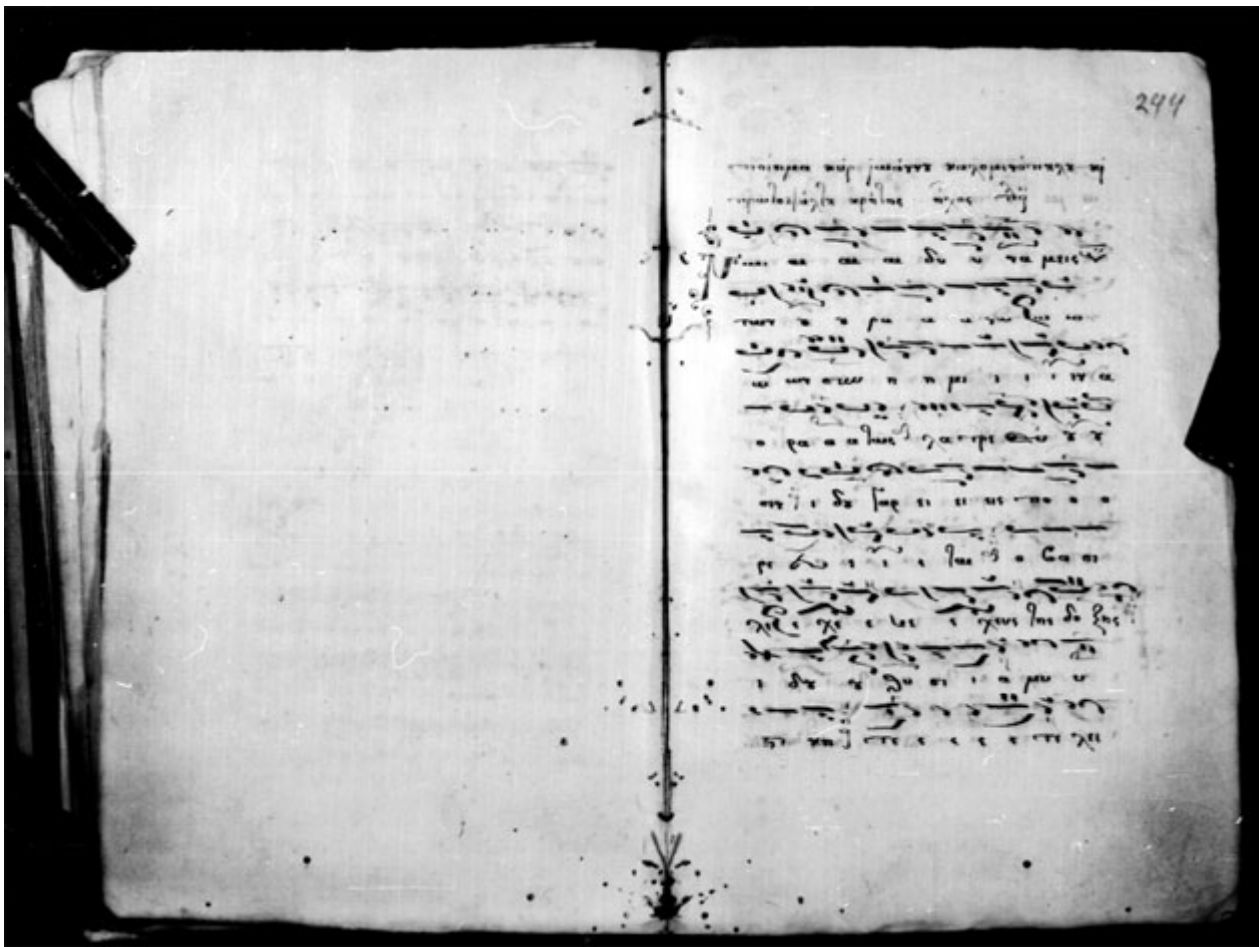
Στην παρουσίαση της Δοξολογίας, ο Στάθης αναφέρει ότι αυτή «ελήφθη εκ του αγιορειτικού κώδικος της Μονής Καρακάλου 240/105, ιδιογράφου όντος του Νικολάου ιερομονάχου Δοχειαρίτου, του και εξηγητού». Επίσης πληροφορεί ότι η ίδια Δοξολογία βρίσκεται εξηγημένη και στον κώδικα Δοχειαρίου 406/100, δίχως όμως αναφορά εξηγητή. Πιθανώς να είναι από τον ίδιο εξηγητή, η από το μοναχό Λαυρέντιο που επίσης αναφέρεται ως καλλωπιστής της σε άλλο κώδικα της ίδιας Μονής.

Εντελώς πρόσφατα, ο Γιάννης Καστρινάκης, ερευνώντας τα χειρόγραφα της Μονής Αγίας Τριάδος Τσαγκαρόλων, τα είχα αναδιφήσει και εγώ, κάπου το 1971, αλλά όχι επισταμένα επεσήμανε ένα σχετικά άγνωστο Κρήτα ψάλτη, τον Ιωάννη

Α΄ ψάλτη Κρήτης εξηγητή, αλλά και μελοποιό, όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια.

Ο εν λόγω πρωτοψάλτης επισημάνθηκε σε δύο Ανθολογίες της Βιβλιοθήκης της Μονής με τους αριθμούς 6 και 10 της καταγραφής του Σ. Π. Βογιατζάκη, γραμμένες το 1820 και το 1830, από τους Μοναχούς Συμεών και Παρθένιο αντίστοιχα. Περισσότερα γι' αυτά θα σας πει ο Γιάννης ο Καστρινάκης στην εισήγησή του. Η Δοξολογία για την οποία μιλώ έχει καταγραφεί πανομοιότυπα και στους δύο κώδικες, με την ένδειξη: «η παρούσα [Δοξολογία] πέφυκε Νέων Πατρών Γερμανού· εξηγήθη παρά κυρ Ιωάννου α ψάλτου Κρήτης».

Η αναφορά του ονόματος ενός αγνώστου, σε μένα τουλάχιστον, πρωτοψάλτη Κρήτης και μάλιστα εξηγητή μιας περίφημης δοξολογίας που στον καιρό της χαρακτηρίστηκε ως « εύνοστος και πάντερπνος πάνυ!», μου κίνησε την περιέργεια και τη ζήτηση για μελέτη. Μου παραχωρήθηκε με προθυμία από τον αγαπητό μου Γιάννη Καστρινάκη. Μελετώντας τη δοξολογία και συγκρίνοντάς την με το αρχικό κείμενο του Γερμανού, διαπίστωσα ότι δεν επρόκειτο μόνο για απλή εξήγησή της από τον Ιωάννη, αλλά και για ευρύ καλλωπισμό της που σε πολλά σημεία φθάνει τη διασκευή, κάτι που δεν τόλμησε να δηλώσει ο ίδιος, ίσως από σεμνότητα η και σέβας προς το μεγάλο μελουργό.

Το γεγονός ότι, ένας άγνωστος ψάλτης, έστω και πρωτοψάλτης, τόλμησε να

επέμβει σε γνωστό έργο διάσημου μελοποιού, ήταν κάτι που έδειχνε σιγουριά και γνώσεις εκ μέρους του Ιωάννη του Α ψάλτου Κρήτης, και με παρακίνησε να βρω και κάποια άλλα στοιχεία για αυτόν. Έψαξα, ρώτησα επαίοντες και τελικά ο εξαίρετος μουσικολόγος - ερευνητής, ο καθηγητής κ. Μανόλης Γιαννόπουλος, που παραβρίσκεται και κοντά μας απόψε, με πληροφόρησε ότι συνάντησε το όνομα αυτό σε κώδικα του Καταλόγου της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης Αλεξανδρείας, στο τμήμα παλαιογραφίας του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας-τον ευχαριστώ όλως ιδιαιτέρως.

Έκαμα τη σχετική έρευνα και με αυτοψία βρήκα στον με αριθμό 490 κώδικα του Καταλόγου της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης Αλεξανρείας, του Μοσχονά, δύο μέλη, το Νυν αι Δυνάμεις σε ήχο πλ.α , και το Γεύσασθε και ίδετε σε ήχο πλ.β με την ένδειξη « Ποίημα κυρ Ιωάννου Καλομενόπουλου και πρωτοψάλτου Κρήτης».

Ο κώδικας είναι πολύ καλλιγραφημένη Ανθολογία, γραμμένη στα τέλη του ιη αιώνα (1) και απαρτίζεται από 254. Τα μέλη του Καλομενόπουλου είναι καταχωρισμένα σε τελευταία φύλλα του χειρογράφου, δηλαδή στα φύλλα 244r - 246v. (2) Δυστυχώς, δεν αναφέρεται γραφέας, ούτε βέβαια και έτος γραφής, αλλά πιθανώς ο γραφέας να είναι Κρης. Το γεγονός δε ότι τα δύο ποιήματα του Ιωάννη καταχωρίστηκαν προς το τέλος του κώδικα και με δεδομένη την διαφαινόμενη στη Δοξολογία σεμνότητά του, δεν αποκλείει να είναι γραφέας ο ίδιος.

Όστε έχουμε μπροστά μας μια ανεξερεύνητη μέχρι σήμερα περίπτωση Κρήτα μελουργού, εξηγητή και καλλωπιστή. Περισσότερα στοιχεία δεν μπόρεσα μέχρι σήμερα να βρω· πάντως ο συνεχής προσδιορισμός της ιδιότητάς του ως «Α ψάλτου Κρήτης» οδηγεί στο συμπέρασμα η μάλλον στην υπόνοια ότι πρόκειται για πρωτοψάλτη Ηρακλείου, του Χάνδακα, όπου ο θεσμός των πρωτοψαλτών από την εποχή της Βενετοκρατίας ήκμασε ιδιαίτερα, με επίσημη μάλιστα και από πλευράς βενετικής πολιτείας ιδιότητα. (3)

Επίσης, εφ' όσον ο κώδικας της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης Αλεξανδρείας είναι γραμμένος στα τέλη του ιη αιώνα, η δράση του Ιωάννη προσδιορίζεται πιθανώς κάπου, στο β μισό του ιη αιώνα. Ευελπιστώ ότι, τώρα που έγινε γνωστή η ύπαρξή του ίσως εντοπισθεί και σε άλλους κώδικες από την έρευνα διαφόρων πηγών και ιδίως κωδίκων προερχομένων από την Κρήτη. Είναι γνωστή από παλιά η τακτική των καλλωπισμών και των συντημήσεων μελών παλαιότερων μελουργών.

Γνωστό επίσης και το ότι οι επεμβάσεις αυτές , έστω και εάν προέρχονται από μεγάλους τεχνίτες, πολλές φορές αποβαίνουν σε βάρος του πρωτοτύπου, είτε γιατί αλλοιώνουν κατά ένα τρόπο τη φυσιογνωμία του η, ακόμα χειρότερο, γιατί απομακρύνονται από αυτό τόσο, ώστε πλέον να θεωρούνται διασκευές η και να

εμφανίζονται ουσιαστικά ως νέες μελοποιήσεις. Όμως υπάρχουν και οι εξαιρέσεις, (4) κατά τις οποίες ο καλλωπισμός η η σύντμηση ενός έργου μπορεί να το καταστήσει ωραιότερο η ακόμα και πιο χρηστικό. Μια τέτοια περίπτωση είναι, πιστεύω, η εξήγηση η ακριβέστερα ο καλλωπισμός της Δοξολογίας του Γερμανού, από τον πρωτοψάλτη Κρήτης Ιωάννη Καλομενόπουλο.

Η μουσική γραφή του Καλομενόπουλου είναι βασικά η προ του Πέτρου λαμπαδαρίου εξηγητική, την οποία εγγίζει ίσως λίγο σε ορισμένα σημεία, αλλά διατηρεί βασικά στοιχεία, ιδιαίτερα στα δικά του μελουργήματα, από τη γραφή της εποχής του Βαλασίου.

1. Σ'αυτην αναφέρεται ο Πέτρος λαμπαδάριος ως μακαρίτης και πρωτοψάλτης ο Δανιήλ, ενώ παράλληλα δεν περιέχονται και δοξολογίες των πρωτοψαλτών Ιακώβου Πελοποννησίου και Πέτρου Βυζαντίου. Άρα είναι γραμμένη μεταξύ των ετών 1770-1789.

2. Τελευταίο μέλος είναι ο σύντομος Πολυέλεος , ήχος πρώτος «Δούλοι Κύριον» του Πέτρου Λαμπαδαρίου.

3. Κ. Μανούσακα Βενετικά έγγραφα αναφερόμενα εις την εκκλησιαστικήν ιστορίαν της Κρήτης του 14ου -16ου αιώνας (Πρωτοπαπάδες και πρωτοψάλται Χάνδακος), «Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών», έτος 1960-1961.

4. Βλ. καλλωπισμούς και συντμήσεις έργων παλαιών μελουργών από τους Μανουήλ Χρυσάφη, Γερμανό Νέων Πατρών, Βαλάσιο ιερέα, Ιωάννη Τραπεζούντιο κ.α.

Εισήγηση Με θέμα: « Η Δοξολογία σε ήχο πλ.Α΄του Γερμανού, Αρχιερέως Νέων Πατρών και η εξήγησή -καλλωπισμός της, από τον Ιωάννη Α΄ψάλτη Κρήτης» στο Συνέδριο Η Ψαλτική Τέχνη στη Σύγχρονη Εκκλησιαστική και Κοινωνική Πραγματικότητα (2-4 Δεκεμβρίου 2016).

[Για το μουσικό κείμενο της Δοξολογίας πατήστε εδώ](#)

[Για την έκδοση καταχώρησης της Δοξολογίας βλέπε εδώ](#)

(συνεχίζεται)

<http://bit.ly/2nPI9gz>